

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 3.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.3.42>

УДК 351.338.332

*Н. П. Огородник,
к. е. н., молодший науковий співробітник,
Інститут демографії та проблем якості життя НАН України
ORCID ID <https://orcid.org/0009-0000-0172-6215>*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ПІДВИЩЕННІ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ УТВОРЕНЬ

*N. Ogorodnyk,
PhD in Economics, Junior Research Fellow,
Institut of Demography and Quality of Life Problems, NAS of Ukraine*

PECULIARITIES OF IMPLEMENTING STATE POLICY IN IMPROVING THE QUALITY OF LIFE OF TERRITORIAL ENTITIES

В статті досліджено особливості реалізації державної політики щодо підвищення якості життя територіальних утворень. Наразі відбувається перехід від розуміння територіального утворення як інтегрального ресурсу до розуміння її як життєвого утворення, який має власну структурну впорядкованість і є фундаментом життя – домівкою, в якій людина займає свою нішу. Територіальне утворення – це двосторонній процес зміни простору в ході його використання людьми, а також групових властивостей людей, які використовують цей простір. Важливим є

розуміння, що суспільство, яке досягло значної економічної зрілості, починає усвідомлювати роль обставин, які знаходяться поза чистою економікою, і ці механізми розвитку середовища мають свою власну внутрішню системну логіку. Визначено, що це можливо здійснити шляхом взаємодія різних суб'єктів: державних і регіональних службовців, наукових спільнот, політичних діячів, представників громадськості (тобто стейкхолдерів). Виділено основні функції суб'єктів під час проведення політики забезпечення належного рівня життя. Рекомендований підхід в управлінні стратегічним розвитком територіального утворення дозволяє здійснювати ефективність взаємодії (як по вертикалі, так і по горизонталі) всіх зацікавлених сторін, що впливають на систему «держава-регіон-територіальне утворення» для забезпечення її розвитку в процесі розробки та реалізації стратегічних документів (стратегій, програм) та рекомендацій щодо покращення якості життя.

Запропоновано схему реалізації державної політики підвищення якості життя населення, що базується на обґрунтуванні напрямів та пріоритетних цільових орієнтирів розвитку суспільства загалом. Це дозволяє здійснити більш детальний аналіз динаміки економічних, екологічних та соціальних показників якості життя з точки зору виконання інтересів зацікавлених сторін. Це допомагає визначити існуючі тенденції та дисбаланси, які необхідно вирішити для забезпечення якості життя населення територіального утворення. Представлено проєктивну модель аналізу якості життя територіального утворення, яка побудована на теоретико-методологічній основі економіки якості, кожен її елемент є частиною прийнятої центральної концепції. Якість має цінність в усіх аспектах людського життя, що в економічному контексті означає безперервний рух у бік її підвищення в процесі ухвалення рішень. Показано, що якість життя – складна багатовимірна категорія.

The article examines the features of the implementation of state policy to improve the quality of life of territorial entities. Currently, there is a transition from understanding the territorial entity as an integral resource to understanding it as a vital entity, which has its own structural order and is the foundation of life - a home in which a person occupies his niche. Territorial entity is a two-way process of changing space during its use by people, as well as the group properties of people who use this space. It is important to understand that a society that has reached significant economic maturity begins to realize the role of circumstances that are outside the pure economy, and these mechanisms of environmental development have their own internal systemic logic. It is determined that this can be achieved through the interaction of various subjects: state and regional officials, scientific communities, political figures, representatives of the public (i.e. stakeholders). The main functions of subjects during the implementation of the policy of ensuring an adequate standard of living are highlighted. The recommended approach to managing the strategic development of a territorial entity allows for the effectiveness of interaction (both vertically and horizontally) of all stakeholders that influence the “state-region-territorial entity” system to ensure its development in the process of developing and implementing strategic documents (strategies, programs) and recommendations for improving the quality of life.

A scheme for implementing a state policy to improve the quality of life of the population is proposed, based on substantiating the directions and priority target guidelines for the development of society as a whole. This allows for a more detailed analysis of the dynamics of economic, environmental and social indicators of the quality of life from the point of view of fulfilling the interests of stakeholders. This helps to identify existing trends and imbalances that need to be resolved to ensure the quality of life of the population of a territorial entity. A projective model for analyzing the quality of life of a territorial entity is presented, which is built on the theoretical and methodological basis of the economy of quality, each of its elements is part of the adopted central concept. Quality has value in all aspects of human life, which in an economic context means continuous movement towards its

improvement in the decision-making process. It is shown that quality of life is a complex multidimensional category.

Ключові слова: *якість життя, державна політика, державне регулювання, територіальне утворення, стейкхолдери, суб'єкт.*

Keywords: *quality of life, state policy, state regulation, territorial entity, stakeholders, subject.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Якість життя є складним, динамічним, багатокомпонентним поняттям дослідження, що характеризується розгалуженими внутрішніми зв'язками та вираженою реакцією на стан довкілля. Складність такого об'єкта дослідження полягає в наповненні його абстрактним розумінням. Пропонуємо розглядати модель аналізу як конструкт, зосереджений на ключових поняттях, серед яких: добротність та якість життя, його цінність, у тому числі з позиції зацікавлених сторін, здатних вплинути на умови формування значущості якості життя, і доцільність застосування стандартизації, метрології та управління останньою, тобто всього теоретико-методологічного апарату економіки в цій сфері.

Модель аналізу якості життя побудована на теоретико-методологічній основі економіки якості, кожен її елемент є частиною прийнятої центральної концепції. Якість має цінність в усіх аспектах людського життя, що в економічному контексті означає безперервний рух у бік її підвищення в процесі ухвалення рішень.

Вектор цього руху визначають суб'єкти – особи, які ухвалюють рішення на всіх рівнях ієрархічної системи, які зацікавлені в підвищенні якості життя, продукції, довкілля тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання рівня та якості життя населення широко розглядаються в наукових працях. Серед

вітчизняних економістів особливе місце займають дослідження: Лібанової Е.М., Черенько Л.М., Заяць В.С., Калачова І.В., Клименко Ю.А., Когатько Ю.Л. [1, 2] та ін. Досі дискусійними залишаються питання реалізації державної політики підвищення якості життя населення, що потребує розробки відповідних рекомендацій. З огляду на соціально-економічну ситуацію в Україні особливої уваги потребують проблеми організації державної політики щодо якості життя населення, а саме територіального утворення, які дозволять органам державної влади впливати на формування та підвищення рівня свого життя громадян.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті – формування особливостей взаємодії суб'єктів державної політики в забезпеченні належної якості життя територіальних утворень, що враховує особливості залучення та взаємодії зацікавлених сторін на різних етапах формування й реалізації відповідної політики з урахуванням загальнонаціональних, регіональних і локальних особливостей на окремих управлінських рівнях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Доходи людини – економічна основа якості життя та необхідна умова розвитку людського капіталу. Підвищення якості життя людини стає найголовнішою метою розбудови територіального простору, а розвиток людського капіталу – необхідною умовою формування інноваційної економіки. Проте нерівність у доходах у ринковій економіці об'єктивно обумовлена, отже, можливості розвитку людського капіталу в різних просторах суспільства значно відрізняються один від одного.

У сучасній економіці необхідною умовою формування ефективної системи, що забезпечує гідну якість життя, є поєднання ринкового саморегулювання та економічного ефективного регулювання з боку держави. Незважаючи на протилежні погляди, реальна ситуація свідчить, що саме держава визначає правила й вибудовує загальний правовий фундамент ринкової діяльності.

Єдина оцінка ефективності державного економічного регулювання з боку суспільства неможлива. На сьогодні не існує простого інструменту діагностики, який би дозволив впевнено заявляти про раціональність державного втручання. Чи стимулює держава процес економічного розвитку, чи все-таки перешкоджає зростанню національного добробуту, залежить від його здатності коригувати дії ринкового механізму й забезпечувати баланс між необхідністю ефективного розміщення ресурсів та громадським прагненням до соціальної справедливості.

Під державним регулюванням розуміють використання юридичних інструментів для реалізації цілей соціально-економічної політики держави. Специфічною ознакою регулювання, що відрізняє його від інших економічних інститутів, є те, що ці інструменти завжди впроваджуються свідомо, а не формуються спонтанно. Склад і характер таких регуляцій цілком визначені державною соціально-економічною політикою [3; 4].

Механізм цілеспрямованого впливу держави на економічні процеси за допомогою політичних заходів включає економічну політику, що поділяється на два напрями: формування економічних порядків та регулювання економічних процесів. Форма державного регулювання економіки є сукупністю відповідних методів, що використовуються для досягнення конкретних економічних цілей. Метод державного регулювання – це сукупність засобів або технологічних операцій, які забезпечують вирішення будь-якого завдання в межах економічної політики. До інструментів державного регулювання належать деякі виконавчі механізми, необхідні для реалізації окремих методів державного регулювання. Потреба у використанні того чи іншого інструменту визначається цілями політики [5, с. 43 – 51].

Політика підвищення якості життя передбачає взаємодію різних суб'єктів: державних і регіональних службовців, наукових спільнот, політичних діячів, представників громадськості (тобто стейкхолдерів). Функції суб'єктів у зазначеному процесі наведені в таблиці 1, а схема їх взаємодії на рисунку 1.

**Таблиця 1. Функції суб'єктів під час реалізації політики
підвищення якості життя**

Етапи політики підвищення якості життя населення	Суб'єкти		
	Науковці	Державні службовці	Політики та громадськість
Розробка стандартів якості життя з урахуванням національних особливостей	+	+	+
Розробка концептуальної основи: - формування адекватної моделі для прогнозування та ухвалення рішень щодо підвищення якості життя з опорою на сучасні наукові знання та світовий досвід; - розробка соціальних нормативів відповідно до певного періоду розвитку суспільства; - розробка стратегії покращення якості життя; - визначення пріоритетних напрямів	+	+	+
Оцінка можливостей реалізації відповідної політики		+	
Створення законодавчої, нормативно-правової, організаційної та кадрової підсистем щодо підвищення якості життя й оперативного контролю за реалізацією програм з підвищення якості життя населення		+	
Визначення методів та інструментів політики	+	+	
Створення інформаційно-методичної підсистеми: - розробка та затвердження соціальних індикаторів; - розробка й обґрунтування методів, що дозволяють оцінювати в динаміці якість життя; - збір статистичної інформації для проведення адекватної політики підвищення якості життя; - постійний моніторинг соціально-економічних індикаторів	+ +	+ +	
Проведення експертизи для оцінки можливих наслідків політики підвищення якості життя	+	-	+
Організація консультаційних та інших роз'яснювальних робіт з населенням для формування у них ціннісних орієнтацій та поведінкових стереотипів, що відповідають прогресивним еталонам якості життя, за допомогою ЗМІ	+	+	+
Оцінка результатів політики підвищення якості життя	+	+	+

Джерело: обґрунтовано та систематизовано автором

Підходи до розуміння якості життя залежать від того, хто розглядає ці поняття: аналітики та експерти; державні й регіональні службовці; політичні діячі та представники громадськості див. (рис. 1).

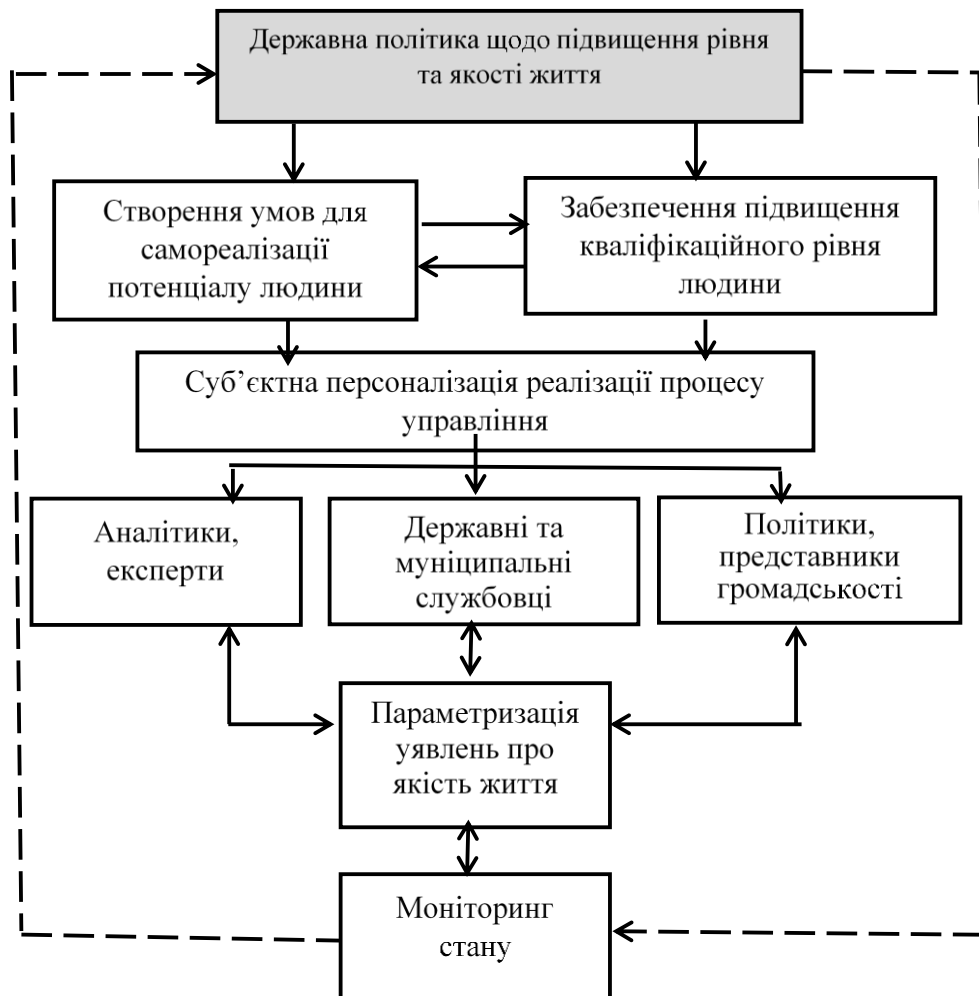

Рис. 1. Схема реалізації державної політики підвищення рівня якості життя населення

Джерело: обґрунтовано та систематизовано автором

Мета у всіх спільна: підвищення рівня та якості життя населення, але завдання та способи її реалізації значно різняться. Аналітики й експерти займаються формуванням та експертизою адекватних моделей і методик, які можуть бути використані при прогнозуванні та ухваленні рішень щодо підвищення якості життя, а саме благополуччя населення, якість соціальної сфери та екологічної ніші, природно-кліматичні умови. Державні й регіональні службовці розробляють цілісні стратегії та визначають

пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку, зважаючи на реальну оцінку ресурсної бази та моніторинг реалізованих програм. Зазначене передбачає підготовку цілісної стратегії поліпшення якості життя, визначення пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку, функціонування та організацію забезпечення державної системи контролю й прогнозування якості життя; затвердження соціальних індикаторів та обґрунтування соціальних нормативів (які підлягають зміні залежно від ресурсів і соціальних потреб населення). Політичні діячі та представники громадськості розробляють стандарти якості життя з урахуванням національних особливостей та можливостей і затверджують нормативні документи, що регламентують процес реалізації програм якості життя населення, а також договори про взаємну відповідальність за здійснення діяльності з підвищення рівня життя населення.

Виявлення факторів, що негативно впливають на якість життя населення, належить до завдань усіх трьох суб'єктів реалізації процесу управління. Формування громадського суспільства – один із етапів на шляху трансформації ціннісно-цільових орієнтацій людини. Аналітики та експерти представляють філософське наповнення сенсу й цінностей життя через відкриті обговорення та соціально-економічні дослідження. Державні й регіональні службовці відповідальні за створення сприятливих умов розширення можливостей людини. Політичні діячі та представники громадськості покликані актуалізувати людські здібності.

У багатьох дослідженнях акцентовано на інструментальній ролі розширення можливостей щодо ініціювання соціальних змін, які багато в чому виходять за економічні межі. Роль людини навіть як інструмента змін значно важливіша порівняно з економічним виробництвом, оскільки сприяє соціальному та політичному розвитку. Людина – не тільки засіб виробництва, а й кінцева мета виробничого процесу. Її можливості прямо впливають на добробут та свободу осіб й опосередковано – на соціальні зміни й на економічне виробництво. Людське життя – мета й фактор економічного

розвитку. Його якість визначається тими умовами, які створила держава для реалізації можливостей людини, а також готовністю й здатністю самих людей їх використовувати. Отже, реальна якість життя – це насамперед взаємозв’язок держави та людини.

Державна політика підвищення рівня якості життя базується на обґрунтуванні напрямів та пріоритетних цільових орієнтирів розвитку суспільства загалом. Основний концепт ключових позицій у цьому аспекті наведено на (рис. 2).

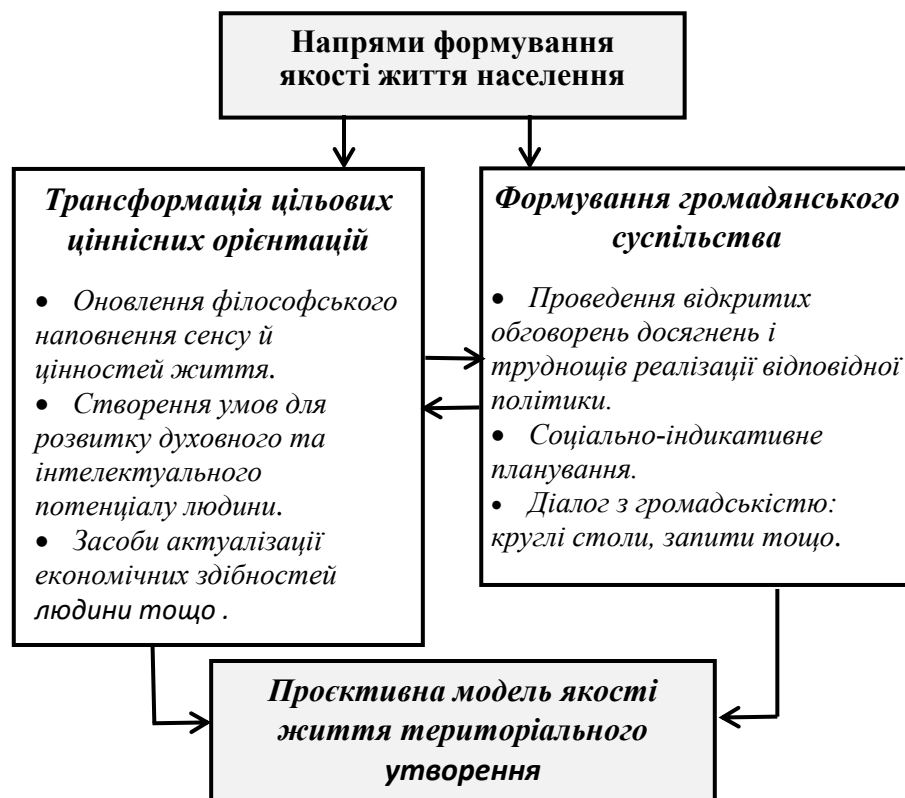

Рис. 2. Напрями державної політики підвищення якості життя населення

Джерело: обґрунтовано та систематизовано автором

Для підвищення якості життя населення держава проводить комплекс різних заходів. Така політика визначається її цілями на окремому рівні, а саме національному, регіональному, місцевому (територіального утворення). Ефективність заходів визначається зіставленням результатів та цілей. Кожна політика за своїми цілями відрізняється від інших, проте на успішність їх

досягнення впливає рівень розвитку соціально-трудових відносин (СТВ), які складаються на кожному етапі економічного процесу.

Соціально-трудові відносини – це система, основними елементами якої є СТВ зайнятості, пов'язані з організацією трудової діяльності та її результатами, а також СТВ, що виникають на етапі формування доходів населення.

Усі елементи соціально-трудових відносин взаємопов'язані, взаємодіють один з одним і мають властивості цілісності й ємерджентності, що відтворює перехід кількості до якості. За характером впливу на результати економічної діяльності та якості життя людей СТВ можуть бути або конструктивними (сприяють розвитку суспільства), або деструктивними (заважають успішній діяльності) [6, с.214].

У сучасній ринковій моделі можна виділити три основні підходи до регулювання СТВ: ліберальний, європейський та японський.

При ліберальному підході зайнятість та оплата праці розглядаються як внутрішня справа роботодавця й працівника та регулюються переважно індивідуальними контрактами. Такий підхід найбільш характерний для США.

У межах європейського підходу пропонуються високі інституції, широка участь держави в регулюванні оплати праці. Тарифні угоди всіх рівнів суттєво обмежують свободу підприємців, що призводить до відносно низької диференціації в оплаті порівняно зі США.

Японський підхід (японська трудова модель) характеризується пожиттєвим наймом, залежністю заробітної плати та соціальних виплат від стажу, пануванням патерналістських відносин [7].

Результати будь-якої політики впливають на якість життя населення, а її успішність певною мірою залежить від рівня та розподілу доходів населення. Розглянемо такі приклади.

Інноваційна політика виражає ставлення держави до інноваційної діяльності, визначає цілі, напрями, форми діяльності органів державної влади

у сфері науки, техніки та реалізації науково-технічних досягнень [4]. Успішність цієї політики безпосередньо пов'язана з рівнем людського капіталу, який, у свою чергу, залежить від показника доходів населення й доступності соціально-культурних благ.

Регіональна політика є сферою діяльності держави щодо системного вирішення проблем окремих територій країни та просторового розміщення виробничих ресурсів, а по суті, стає політикою перерозподілу доходів для підвищення економічної активності та покращення якості життя населення регіонів [4]. Унаслідок суттєвих природно-географічних, соціально-демографічних, економічних та інших відмінностей уніфікований підхід до регіонів неможливий, тому роль регіональної політики зростає.

Демографічна політика – це цілеспрямоване формування бажаного (оптимального) у довгостроковій перспективі типу відтворення населення або закріплення існуючого типу, який є найважливішим, за допомогою комплексу взаємопов'язаних дій [8]. Окрім пропагандистських, правових, вживаються й економічні заходи, спрямовані на підвищення рівня життя. Демографічні дані входять до групи показників, що характеризують якість життя населення.

Політика гарантування національної безпеки включає цілеспрямовану діяльність державних та громадських інститутів, а також громадян щодо виявлення, попередження загроз безпеці особистості, суспільства та держави й протидії їм як обов'язкова умова захисту національних інтересів. Як внутрішні загрози економічній безпеці розглядаються збільшення майнової диференціації населення, підвищення рівня бідності, зростання нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів [9].

Соціальна політика відображає взаємовідносини соціальних груп щодо збереження та зміни соціального стану населення, складових його класів, верств, соціальних, соціально-демографічних, соціально-професійних груп, соціальних спільнот. У практичному сенсі під соціальною політикою розуміють сукупність (систему) конкретних дій, спрямованих на

життєзабезпечення населення, яке безпосередньо залежить від рівня доходів людей [10]. Соціальна політика – головний компонент державного регулювання соціально-економічних відносин на шляху підвищення якості життя населення.

Державне регулювання доходів населення (державна політика у сфері доходів та оплати праці) на сучасному етапі розвитку економіки набуває найважливішого значення. В.А. Вайсбурд зазначає: «Метою такої політики є всебічний розвиток та зростання добробуту населення, стимулювання його прагнення до соціального прогресу. Для здійснення цієї мети політика доходів має вирішувати такі завдання: стабілізація рівня життя середніх верств населення, відновлення ролі оплати праці як основного джерела доходів та найважливішого стимулу економічної активності трудящих, створення передумов підвищення рівня життя більшості населення...» [11]. Залежно від того, хто їхній головний ініціатор (суб'єкт), розрізняють відповідні види політики (державна, регіональна, локальна).

Найбільш поширений критерій ефективності ухвалення рішення є раціональність. Зокрема, універсальним засобом щодо цього в економіці є стандартизація, яка охоплює рівні якості продукції, процесів, довкілля та окремі сфери людської життєдіяльності. У стандартах об'єднано наукові досягнення, технічну досконалість та досвід практичного застосування. Охоплюючи технічні, безпекові та економічні вимоги, стандартизація здійснюється нерозривно від НТП та одночасно підтримує його.

Керуючись правилами, положеннями, вимогами в певній галузі діяльності, зацікавлені сторони (стейкхолдери) ухвалюють раціональні науково обґрунтовані рішення та задають траєкторію у напрямі підвищення якості життя.

Проблема оцінки якості життя, відповідно до теоретико-методологічного підходу економіки якості, передбачає її системний та комплексний аналіз з погляду цінності всіх сторін людського життя, що можна визначити на різних рівнях властивостей якості. А керуючись

концептуальною єдністю стандартизації, метрології та управління якістю, можна дати оцінку, затребувану зацікавленими сторонами під час формування цілей та вирішення завдань, спрямованих на підвищення життя.

Стандартизація, метрологія та управління якістю – об'єднуючі складові економіки якості; вони працюють у моделі як вбудовані акселератори якості життя, котрі забезпечують послідовне досягнення результатів, що супроводжують підвищення якості життя. При цьому:

- якість життя сприймається як оцінна категорія, інтегруюча цінність усіх сторін людського життя на всіх рівнях якості;

- підвищення добротності життя має у своїй основі безперервні зміни; водночас цілеспрямовані системні зміни виникають не лише як результат ухвалення рішень зацікавленими сторонами, а й схильні до впливу значної кількості структурних, інституційних та інших факторів, що визначають якість життя;

- стандартизація, як і метрологія та управлінням якістю, – засіб підвищення цінності рішень, ухвалених зацікавленими сторонами в напрямі підвищення якості життя. Останнє є найвищим рівнем прояву переваг для суспільства від стандартизації.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Зазначене свідчить, що під час перегляду відносин, обумовлених взаємодією основних груп стейкхолдерів, необхідно враховувати передумови суперечностей. Нами було запропоновано дії, що становлять основу для узгодження інтересів суб'єктів територіального утворення, а саме взаємозв'язок населення та органів влади. Крім того, у контексті цих відносин розвиток територіального утворення потрібно розглядати в довгостроковій перспективі, що дасть змогу встановити ступінь досягнення стратегічних цілей при збереженні та зміцненні територіального потенціалу. Таким чином, підходи до розуміння якості життя залежать від того, хто розглядає ці поняття: аналітики та експерти; державні й регіональні службовці; політичні діячі та представники громадськості

Отже, запропонований підхід в управлінні стратегічним розвитком територіального утворення дозволяє здійснювати ефективну взаємодію (як за вертикаллю, так і горизонталлю) усіх зацікавлених сторін, що впливають на систему «держава-регіон-територіальне утворення» для забезпечення її розвитку в процесі розробки та реалізації стратегічних документів (стратегій, програм) і рекомендацій щодо покращення якості життя. Обґрунтовано, що якість життя – складна, багатовимірна категорія.

Література

1. Регіональний людський розвиток: стат. бюл. / відп. за випуск І. В. Калачова. Київ : Держстат України, 2012. 45 с.
2. Якість життя населення України та перші наслідки війни / Черенько Л. М., Полякова С. В., Шишкін В. С. та інш.; Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім.М.В. Птухи НАН України. Київ, 2023. URL: https://idss.org.ua/arhiv/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D1%8F%D0%BA%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.pdf
3. Meckling J. The developmental state in global regulation: Economic change and climate policy. *European Journal of International Relations*. Vol. 24. Issue 1. URL: <https://doi.org/10.1177/1354066117700966>
4. Третяк Г. С., Бліщук К. М. Державне регулювання економіки та економічна політика: навч. посіб. / Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 128 с.
5. Лозиченко О. Державне регулювання національної економіки: сутність та особливості реалізації. *Проблеми і перспективи економіки та управління*, 2022. 4(28), С. 43-51. URL: <http://ppeu.stu/cn/uau.cn.ua/article/view/263025>
6. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудові відносини: підр. Київ. : Знання, 2004. 535 с.
7. Жадан О. В. Порівняльний аналіз світових моделей соціально-трудових відносин. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua>.

8. Драган О. І., Тертична Т. І. Демографія: конспект лекцій для студентів напряму підготовки 6.030505 «Управління персоналом та економіка праці» денної форми навчання. Київ.: НУХТ, 2014. 132 с.
9. Колесніков А. П. Економічні засади соціальної безпеки України. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2015/31.pdf
10. Сергієнко О. Соціальна політика в сучасному світі та в Україні. *Україна: аспекти праці*. 2012. №1. С. 45-50.
11. Вайсбурд В. А. Экономика труда : учеб. пособие /. Москва.: Омега-Л, 2011. С. 206.

References

1. Kalachev, I.V. (2012), *Rehional'nyj liuds'kyj rozvytok* [Regional human development: stat. bulletin], State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
2. Cherenko, L.M. Polyakova, S.V. and Shishkin, V.S. (2023), *Yakist' zhyttia naselennia Ukrainy ta pershi naslidky vijny* [Quality of life of the population of Ukraine and the first consequences of the war], M.V. Ptukha Institute of Demographic and Social Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, available at: https://idss.org.ua/arhiv/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D1%8F%D0%BA%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.pdf (Accessed 25 Feb 2025).
3. Meckling, J. (2018), “The developmental state in global regulation: Economic change and climate policy”, *European Journal of International Relations*, Vol. 24, Issue 1. <https://doi.org/10.1177/1354066117700966>
4. Tretyak, G.S. and Blishchuk, K.M. (2011), *Derzhavne rehuliuвання ekonomiky ta ekonomichna polityka* [State regulation of the economy and economic policy], LRIDU NADU, Lviv, Ukraine.
5. Lozychenko, O. (2022), “State regulation of the national economy: essence and features of implementation”, *Problems and prospects of economy and*

management, vol. 4 (28), pp. 43-51, available at: <http://ppeu.stu/cn/uau.cn.ua/article/view/263025> (Accessed 25 Feb 2025).

6. Grishnova, O.A. (2004), *Ekonomika pratsi ta sotsial'no-trudovi vidnosyny* [Labor economics and social and labor relations], Knowledge, Kyiv, Ukraine.

7. Zhadan, O.V. (2011), “Comparative analysis of world models of social and labor relations”, available at: <http://www.kbuapa.kharkov.ua> (Accessed 25 Feb 2025).

8. Dragan, O.I. and Tertychna, T.I. (2014), *Demohrafiia* [Demography], NUHT, Kyiv, Ukraine.

9. Kolesnikov, A.P. (2015), “Economic principles of social security of Ukraine”, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2015/31.pdf (Accessed 25 Feb 2025).

10. Sergienko, O. (2012), “Social policy in the modern world and in Ukraine”, *Ukraine: aspects of labor*, vol. 1, pp. 45-50.

11. Vaisburd, V.A. (2011), *Ekonomyka truda* [Economics of labor], Omega-L, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2025 р.